

Η σοσιαλδημοκρατία στη σύγχρονη εποχή: Νέες απαντήσεις σε παλιά ερωτήματα

Μιχάλης Παττακός

Η κίνηση της ιστορίας: η οικονομία ως αυτουργός των εξελίξεων

Τις πιο βαθιές κινήσεις της ιστορίας τις παρατηρούμε στο πολιτικό σημείο που συναντιέται η οικονομική πίεση ενός δυναμικού ή πλειοψηφικού τμήματος της κοινωνίας με μια νέα ιδεολογία. Όλες οι μεγάλες κοινωνικές αλλαγές, προοδευτικές ή καταστροφικές, έγιναν με αιτία αυτήν τη συνάντηση.

Οι οικονομικές πιέσεις στη μεσαία τάξη στις ΗΠΑ και στην Ευρώπη και η ταυτόχρονη άνοδος του πολιτικού αυταρχισμού μπορεί να αποτελούν το προοίμιο μιας τέτοιας μεγάλης αλλαγής, και να μας βρίσκουν να μετράμε τις τελευταίες συλλαβές της δυτικής δημοκρατίας.

Το όριο της ευημερίας στη δύση: η οικονομική πίεση της μεσαίας τάξης

Ο παραγόμενος πλούτος σε παγκόσμιο επίπεδο, αποτέλεσμα της τεχνολογίας και του ελεύθερου εμπορίου, δεν έχει ιστορικό προηγούμενο, και το μέσο εισόδημα στη δύση εξακολουθεί να είναι υψηλό σε σύγκριση με τον υπόλοιπο κόσμο.

Οι σοσιαλδημοκρατικές πολιτικές, τόσο στις ΗΠΑ (ίσως πιο εμπειρικά με το «νέο συμβόλαιο» του Ρούσβελτ και αργότερα με τη «σπουδαία κοινωνία» του Τζόνσον), όσο και την Ευρώπη, με κάπως βαθύτερη ιδεολογική επεξεργασία, αντανakλούν μια ανθεκτική ιδεολογική αισθητική συνεκτικών κοινωνιών, με αναφορά στο βιομηχανικό κόσμο.

Ωστόσο, στις δυτικές δημοκρατίες, φαίνεται ότι έχουμε βρει ένα όριο, πραγματικό και ψυχολογικό. Η μεσαία τάξη συμπιέζεται. Η ευημερία διαχέεται σε όλο και λιγότερους. Πλέον, είτε ανήκεις στο πιο πάνω επίπεδο του φάσματος της παλιάς μεσαίας τάξης, με υπερβολική εργασία και σε νοσηρά αγχώδεις συνθήκες, είτε έχεις καταπέσει στα σχεδόν φτωχά στρώματα, επιβιώνοντας μισθό με μισθό, χωρίς προοπτική κοινωνικής ανόδου. Οι καταρράκτες της πληροφορίας μεγεθύνουν αυτήν την πραγματικότητα, γεννώντας αισθήματα ματαιότητας και αδικίας.

Η ιδιοκτησία αντικαθίσταται σταδιακά με τη μίσθωση. Από τη στέγαση μέχρι τη μουσική, νοικιάζουμε ή πληρώνουμε συνδρομή, αλλά δεν «έχουμε» και σίγουρα δεν μπορούμε να αφήσουμε πλούτο στην επόμενη γενιά. Η ελεύθερη κίνηση κεφαλαίων δεν αφορά μόνο σε επιχειρήσεις, αλλά δημιουργεί οικονομικό και στεγαστικό ανταγωνισμό σε επίπεδο φυσικών προσώπων.

Βασικά δημόσια αγαθά, στοιχειωδώς ποιοτικά ή έστω επαρκή στο όχι και τόσο μακρινό παρελθόν, όπως η εκπαίδευση και υγεία, είναι πλέον αυστηρά ιδιωτική - και εξαιρετικά ακριβή - υπόθεση, που καταβροχθίζει το όποιο πλεόνασμα της μεσαίας τάξης. Τα παλιά

εργαλεία της κοινωνικής κινητικότητας δεν αρκούν για την οικονομική απελευθέρωση, για τη μετάβαση σε μια καλύτερη ζωή.

Η άνοδος του αυταρχισμού και το νέο πολιτικό σχίσμα: το νέο – ασύμμετρο – ταξικό τοπίο

Το πολιτικό αποτέλεσμα είναι ο σταδιακός σχηματισμός μιας συνολικότερης άρνησης τόσο του οικονομικού παραδείγματος, όσο και των θεσμών που το περιθάλπουν. Εν ολίγοις, φαίνεται να αμφισβητείται θεμελιωδέστερα αυτό που θα ονομάζαμε δυτικό μοντέλο.

Την αμφισβήτηση αυτή μονοπωλεί με επικοινωνιακή επιτήδευση και εκλογική αποτελεσματικότητα το αναδυόμενο ρεύμα του πολιτικού αυταρχισμού. Ένα πολιτικό ρεύμα ανεπεξέργαστο ιδεολογικά, με έντονα εθνικιστικά στοιχεία, το οποίο ορίζεται δια της εναντίωσής του στο «σύστημα» και στην «ελίτ», αλλά, κυρίως, στρέφεται κατά εμπεδωμένων κανόνων του σύγχρονου κράτους δικαίου, αλλά και κατά του κοινωνικού κράτους, δηλαδή, κατά της δυτικής δημοκρατίας, όπως τη γνωρίζουμε μεταπολεμικά.

Οι παραδοσιακές πολιτικές διαιρέσεις μεταξύ προοδευτικών και συντηρητικών δεν μπορούν να μεταβολίσουν το ασύμμετρο νέο ταξικό τοπίο, το οποίο μοιάζει όλο και περισσότερο να αφορά στους εντός και στους εκτός συστήματος. Δεν πρέπει να εκπλήσσει το γεγονός ότι αντισυστημικοί υποψήφιοι και κόμματα κερδίζουν συνεχώς έδαφος στις ΗΠΑ και στην Ευρώπη. Εάν το σύστημα δεν δουλεύει για την πλειοψηφία, η πλειοψηφία θα αλλάξει το σύστημα. Το νέο πολιτικό σχίσμα αφορά στη δυτική δημοκρατία, όπως την ξέραμε, και σε μια μη-δημοκρατία, των πανίσχυρων και ανέλεγκτων αυταρχικών ηγετών.

Η διεθνής των αδύναμων αντιπολιτεύσεων: εκλογικός καθρέπτης της συρρίκνωσης της μεσαίας τάξης

Τόσο οι δυνάμεις της σοσιαλδημοκρατίας στην Ευρώπη, όσο και οι Δημοκρατικοί στις ΗΠΑ, δυσκολεύονται να σταθούν πειστικά απέναντι στο βρυχώμενο κύμα του αυταρχισμού. Η υπεράσπιση της δημοκρατίας και θεσμικά κατοχυρωμένων κοινωνικών πολιτικών, φαντάζει περισσότερο ως υπεράσπιση του «καθεστώτος» (και προπαγανδίζεται ως τέτοια) και λιγότερο ως πολιτικό πρόγραμμα με όρους μέλλουσας ευημερίας.

Η πολιτική εξουθένωση της δημοκρατικής αντιπολίτευσης είναι διαρθρωτική και συνδέεται με την συρρίκνωση της μεσαίας τάξης και την κοινωνική στασιμότητα των κατώτερων στρωμάτων. Οι κεντροαριστερές πολιτικές μιας πιο ανθρώπινης διαχείρισης του δυτικού καπιταλισμού αφορούν πλέον, εκλογικά και κοινωνικά μιλώντας, όλο και λιγότερους.

Η μεγάλη πρόκληση: προγραμματικός εμπλουτισμός και ηθική αναγέννηση της σοσιαλδημοκρατίας

Το δυτικό εποικοδόμημα θα αναθεωρηθεί τα επόμενα χρόνια. Η αποδυνάμωση της μεσαίας τάξης σε Ευρώπη και ΗΠΑ και το ταξικό βάλτωμα των κατωτέρων στρωμάτων θα

έχει διαθρωτικό αντίκτυπο στις θεσμικές και οικονομικές εξακτινώσεις των δυτικών κοινωνιών. Το ερώτημα που γεννάται είναι προς ποια κατεύθυνση θα αναθεωρηθεί.

Η αρχιτεκτονική της ανθρώπινης προόδου εξακολουθεί να θεμελιώνεται στους πυλώνες του κράτους δικαίου, της ανοιχτής κοινωνίας, των ίσων ευκαιριών, της κοινωνικής συνοχής και του καταρχήν ελεύθερου εμπορίου. Ωστόσο, η αφαιρετική πολιτική υπεράσπιση των αρχών αυτών, κόντρα στον αυταρχισμό, δεν αρκεί.

Η επανανοηματοδότησή τους προϋποθέτει μια οικονομία με στοιχειώδη ευημερία για την πλειοψηφία – μια οικονομία που να μπορεί να ενσωματώσει σε μια αξιοπρεπή συνθήκη τα κατώτερα στρώματα - μια οικονομία που να περιλαμβάνει έναν ηθικό δείκτη δίκαιης κοινότητας.

Η μεγάλη πρόκληση της αναθεώρησης του δυτικού μοντέλου δεν είναι δουλειά μιας μόνο χώρας ή μίας μόνο αντιπολίτευσης. Θα χρειαστεί πολιτικός συντονισμός και από τις δύο πλευρές του Ατλαντικού. Κυρίως, όμως, θα χρειαστεί πρωτότυπη και άφοβη πολιτική σκέψη. Η θεματολογία και ο διεθνής διάλογος θα μπορούσαν, μεταξύ άλλων, να εμπλουτιστούν και από τους εξής άξονες συζήτησης:

Νέα αποκέντρωση: αρμοδιότητες και πόροι στο μικρότερο δυνατό τοπικό επίπεδο συμμετοχής για τη δημιουργία μιας νέας εμπιστοσύνης στη διαβούλευση και στους δημοκρατικούς θεσμούς.

Νέα αντιμονοπωλιακή νομοθεσία για τις εταιρείες τεχνολογίας σε επίπεδο ΗΠΑ & ΕΕ: οι εταιρείες τεχνολογίας και μέσων κοινωνικής δικτύωσης έχουν γιγαντωθεί και η οικονομική εξουσία που έχουν αποκτήσει πρέπει να αποτελέσει αντικείμενο ρύθμισης.

Νέο κοινωνικό συμβόλαιο για την εκπαίδευση και την υγεία: η ποιοτική δημόσια εκπαίδευση και υγεία αποτελούν συνθήκες επιβίωσης και ανανέωσης των δυτικών κοινωνιών.

Νέα πολιτική για τη στέγαση: η μόνη λειτουργική προσέγγιση για τη στέγαση δεν μπορεί να είναι άλλη από την αύξηση της προσφοράς και εκεί το κράτος μπορεί να παίξει σοβαρό ρόλο, όχι με χρηματοδοτικά εργαλεία, αλλά με νέες επενδύσεις σε εργατικές κατοικίες.

Διεθνείς φορολογικοί κανόνες: ο φορολογικός ανταγωνισμός για την προσέλκυση επιχειρήσεων ή φυσικών προσώπων μεγάλου πλούτου απομειώνει τα διαθέσιμα κρατικά έσοδα – είναι απαραίτητη μια διεθνής συμφωνία για κάποιους ελάχιστους συντελεστές φορολόγησης.

Μερική αναδιάρθρωση δημοσίου χρέους: ενδεχομένως, το ύψος του δημοσίου χρέους σε ορισμένες χώρες, να μην επιτρέπει τις επενδύσεις που θα απαιτηθούν, ιδίως σε εκπαίδευση και υγεία – σε αυτές τις περιπτώσεις, δεν πρέπει να αποκλειστεί από τη συζήτηση η μερική αναδιάρθρωση δημοσίου χρέους.

Διοχέτευση κερδών από τη χρήση της τεχνητής νοημοσύνης: η αναμενόμενη παλίρροια κερδών από τη χρήση της τεχνητής νοημοσύνης θα πρέπει να αποτελέσει βασικό εργαλείο

για τη στρατηγική ανάλυση διαρθρωτικών ανισοτήτων και στην απελευθέρωση από αποκλεισμούς.

Σίγουρα, τίποτα από τα παραπάνω δεν είναι εύκολο. Ορισμένες προτάσεις ενδεχομένως να ακούγονται ριζοσπαστικές ή μη ρεαλιστικές, αν και είναι λιγότερο ακραίες από τη ρητορική και την πράξη αυταρχικών ηγετών και καθεστώτων.

Εάν, όμως, ο επερχόμενος αυταρχισμός δεν είναι η επιλογή μας, τότε σίγουρα έχει έρθει ο καιρός να μιλήσουμε πιο ελεύθερα για μεγάλες αλλαγές.